2

HET LEVEN IN DE CAMERA-KOLONIE

Onethisch en gevaarlijk. Dat was in twee woorden de kritiek van bijna alle psychologen toen ze in juni 1999 hoorden over het project *Big Brother*. 'Hoe groot de kans is weet ik niet, maar zelfdoding acht ik niet uitgesloten. Mensen verliezen het oog op de werkelijkheid. Stel dat één iemand de pispaal wordt. Dan kan de schade zeer groot zijn,' waarschuwde het Nederlands Instituut van Psychologen (NIP).[1] 'Het gaat zeker ontsporen. Honderd dagen is extreem lang. Dat leidt gegarandeerd tot normvervaging. Dat zie je bijvoorbeeld bij sekten. Dan krijgen normen een kans die afwijken van wat elders als normaal wordt beschouwd,' stelde sociaal-psycholoog Paul van Lange. Hij noemde extreme gehoorzaamheid aan een leider. Groepsprocessen in de ruimtevaart hadden dat ook aangetoond. Een TNO-onderzoeker die daar ervaring mee had, Anthony Gaillard, voorspelde dat de opsluiting van mensen in een kleine ruimte zou leiden tot machtsstrijd, partijvorming en knallende ruzies. 'Hoe meer mensen, hoe meer problemen. En wij gebruiken dan nog stabiele, soci-

aal-vaardige types die normaal betaald kregen.' Het zou hem evenwel ook niet verbazen dat er een relatie voor het leven uit zou voortkomen. 'Je maakt samen heel veel door en dat is vaak een goede basis.'[2] *Trouw* zette als kop boven een van de stukken over alle kritiek: 'De wetenschap leerde van eerdere experimenten: sluit mensen samen op en je hebt alle voorwaarden voor moord.'[3]

In de kring van psychologen werd het wat rustiger toen het programma eenmaal was begonnen, al bleven sommigen erbij dat het onethisch was. De voorzitter van het NIP, prof. dr. H. van der Molen, schreef na twee afleveringen dat de BB-deelnemers waren 'blind gemaakt door de aandacht van de televisie (en in dit geval ook geld) om het publiek deelgenoot te maken van hun grootste geheimen'.[4] Een collega, dr. H. van der Sande: 'Het gaat om mensen die je eigenlijk tegen zichzelf in bescherming had moeten nemen.' Hij vond het 'een noodlottige ontwikkeling' wanneer mensen in hun huiskamer gaan zitten kijken naar anderen die in hun huiskamer zitten.[5]

Uit al deze kritiek werd vooral duidelijk dat een goed deel van de psychologie is gebaseerd op proeven met konijnen, ratten en studenten, in een laboratoriumsituatie. Zo werd onder meer verwezen naar een proef uit 1951 met 22 studenten die in een stille kamer in bed moesten liggen en niks doen. Al op de tweede dag meldden ze een allesoverheersend gevoel van verpletterende verveling, en later rapporteerden ze concentratieproblemen en zelfs hallucinaties. Geen wonder: de psychologen hadden hun een bril op gedaan om hun blik te vertroebelen, en handschoenen om de tastzin te beperken.[6] Wat dit soort onderzoeken, waarop de critici zich baseerden, vooral leerde was dat een halve eeuw geleden laboratoriumpsychologen zelf alle mogelijke onderzoeken mochten doen die zij nu als 'onethisch' bestempelen, en dat er toen nog geen televisie was.

Hun waarschuwingen mochten deels terecht zijn, hun afwijzing kwam in feite neer op wetenschappelijk verpakte cultuurkritiek. Hoe het precies zou uitpakken, leek mijzelf niet goed voorspelbaar. Van de bio-industrie, waar het elektronische

volgsysteem vandaan komt, kon je verder weinig opsteken, al toonde entertainer Paul de Leeuw tegen het einde van het programma in een van zijn persiflages op Ruud aan dat je negen koeien nog heel wat kunstjes kon leren. De marketing- en reclamewetenschap was nuttiger. Daar is men immers druk bezig uit te vinden hoeveel informatie je uit mensen los kunt peuteren ten behoeve van de commercie. De meeste hoop is hierbij tegenwoordig gevestigd op internet.

Dit nieuwste medium heeft immers al bewezen hoe groot de behoefte aan intieme communicatie en exhibitionisme is. Er wordt wat afgechat op het net, en inmiddels zijn er alleen al in Nederland honderden sites waar je mensen via hun webcam thuis bijna permanent kunt bekijken in hun huiselijke bezigheden. Maar daar was al duidelijk dat de webcammers in wat door Simon Firth *the art of public lived privacy* is genoemd zelf de controle behielden over wat ze wel en niet van zichzelf wilden laten zien.[7]

Interessanter zijn de psychologische proeven met vrijwilligers die via internet dingen over zichzelf moeten vertellen. Dat doet men daar uit zichzelf al dolgraag. Men is er veel eerlijker en opener dan in het echte leven, men voelt zich er anoniemer en dus veiliger. In het laboratorium voel je toch altijd de aanwezigheid van de ander. Het blijkt dat zij veel meer intimiteiten onthullen als hun op het beeldscherm een videobeeld van zichzelf wordt voorgezet. Dan geven ze zo'n zeven keer meer persoonlijke informatie prijs dan zonder. Het videobeeld bleek te werken als een spiegel, waardoor mensen meer durfden toevertrouwen aan de computer.[8]

Bij *Big Brother* was de situatie echter anders. Men werd zelf wel 24 uur per dag bekeken, maar kon zichzelf niet op tv zien. Er was dus geen leerzame spiegel voor henzelf. In een van de laatste dagen kregen de drie overgebleven mannen zelf een door de sponsor Sony verstrekt cameraatje. 'Jee, mijn ogen worden inderdaad spleetjes als ik praat,' riep Ruud verbaasd uit toen hij zichzelf zag.[9]

Deelnemers die eerder waren vertrokken schrokken, zich

thuis soms wezenloos bij het terugzien van de beelden van zichzelf. Zeker Sabine. Grote spijt had ze van de copulatie onder het dekbed met Bart, waarvan ze een stukje had teruggezien: 'Ik vond het echt verschrikkelijk. Ik kon er niet naar kijken.' En dan werden haar de geluiden nog bespaard, die op internet wel per ongeluk waren bijgeleverd. Geluid kan een nog grotere verschrikking zijn dan beeld, zo hebben proeven uitgewezen van mensen die naar martelingen moesten kijken. Ook van haar gedrag buiten het bed schrok ze. 'Ik zag mezelf maar dan tien keer zo groot en tien keer zo erg. Dat ik heel hard en direct over kan komen, wist ik. Dat het zo duidelijk was heb ik nooit geweten. Mijn moeder zei: "Ja Sabine, je ziet nu wel goed op tv hoe je in het echte leven ook kan zijn."'[10] Men kon zich dus niet zelf zien, behalve in de badkamerspiegel, en daarin kijkt men vrijwillig en kan men zien wat men wil zien. Men was publiek en niet privé, en moest leven in een groep.

De sociologie leverde daarom de beste voorspelling op, verwoord door prof. dr. Kees Schuyt. Ook hij baseerde zijn voorspelling op ruim dertig jaar oud NASA-onderzoek, een experiment waarin acht mannen drie maanden lang in afzondering in een flat waren gehouden. Er ontstonden interne regels over hoe men zich met en ten opzichte van elkaar diende te gedragen, los van de door de leiding opgestelde regels. Een van de onderzoekers sprak in zijn verslag van een *basic law or constitution* van een kleine groep. Zo kwamen er strenge regels over de eerbiediging van ieders privacy. De conclusie was duidelijk, aldus Schuyt, mensen kunnen het best lang met elkaar uithouden als er maar een soort minimale grondwet van het samen leven wordt gemaakt en aanvaard. Ook hij wees de bezwaren van de hand: 'Wat is er tegen het feitelijke bewijs van het nut en de noodzaak van grondnormen en basiswetten?'

Hij doorzag het effect dat de camera's konden hebben: onecht gedrag, 'een beetje in overeenstemming met de platvloerse mentaliteit van de moderne Veronica-mens, die we allemaal zijn geworden: gek op geld, geilheid en de gunst van het grote publiek'. De hoofdprijs voor de populairste persoon druiste ech-

ter in tegen elke sociale logica, 'het zal het hele experiment ondermijnen en de gemeenschappelijke onderneming tot een veldslag maken'.[11] We zullen nog zien dat deze voorspelling goeddeels uitkwam, maar niet helemaal. Er was een periode dat er van een veldslag geen sprake was, dat de groep het geld niet meer zo belangrijk vond en zich zelfs sterker toonde dan *Big Brother*. Hoeveel misselijkmakende manipulaties deze ook toepaste om het experiment spannend te houden als televisieprogramma. Televisie verwringt de wetenschap én de werkelijkheid.

De naakte aap

Desmond Morris werd ruim dertig jaar geleden beroemd om zijn boek *De naakte aap* met zijn stelling dat de mens nog steeds een dier is. Deze stelling werd door sommige critici gretig aangehaald in hun kritiek op het experiment waarbij miljoenen Nederlanders keken naar de proefpersonen 'die zich ongegeneerd als beesten laten behandelen: de veredelde laboratoriumratten (...). Blijkbaar zijn we allemaal zo massaal doordrongen van de visie op de mens als naakte aap dat dit allemaal moet kunnen en ook kan,' aldus publiciste Lisette Thooft.[12]

Nu hadden de makers er inderdaad zoveel mogelijk aan gedaan om er een apenkolonie van te maken. Ze hadden een vijftiental menstypes geformuleerd waaruit volgens hen de moderne mensheid bestaat: de betweter, de bitch, de mooie, de moeder, de vader, de leider, de intellectueel, de yup, de wannabe, de charmeur, de schoondochter, het kindvrouwtje, de darling, de clown en het zwarte schaap. Ze hebben tot het einde toe geprobeerd de deelnemers hardhandig terug te duwen in de rol die zij voor hen hadden bedacht. De ethologen, met name de apenkenners, konden door de centrale rol die de televisiecamera's vervulden het gedrag van de negen vrijwilligers in de eerste dagen slechts gedeeltelijk juist voorspellen.

Na binnenkomst besnuffelden ze inderdaad onmiddellijk

het huis, bekeken ze vervolgens elkaar om hun kansen af te wegen. En al snel waren de territoriumdrift en het imponeergedrag zichtbaar. Bianca beschilderde al op dag 2 slaapkamer en kippenhok met zonnetjes, hartjes en andere versieringen. En van zichzelf liet ze haar blote rug bewonderen, om met haar enorme tatoeage te provoceren. De mannen ontdeden zich – met als excuus de hitte van de studiolampen – van hun hemd om met hun torso's te pronken En de eerste avond al ging het gesprek over drugs, seks en relaties, om elkaar zo snel mogelijk te leren kennen. Na enkele dagen ontwikkelden zich al rolpatronen die veel overeenkomsten vertoonden met apen. Ze zochten elkaar altijd op, maar altijd kwam voor allen eens het moment dat ze tijd voor zichzelf nodig hadden, net als de apen in de dierentuin. 'Zonder privacy doven hun karakters,' aldus Erik Mager van de Apenheul in Apeldoorn.[13]

In die privacy werden de eerste rituelen zichtbaar. Elke ochtend deden ze hun 'eigen ding': Maurice deed zijn push-ups, Sabine en Tara maakten zich uitvoerig op, Karin ook maar zij ging daarna ook meteen het huis schoonmaken, Willem maakte het eten klaar, Bart voerde de kippen en Ruud liep in zijn nakie rond. De concurrentie om de gunst van de andere sekse was van meet af aan zichtbaar, en hoorbaar. Bianca noemde zichzelf 'erg spannend', Tara zat met gespreide benen op de bank. Op de verjaardag van Sabine, op dag 8, feliciteerden Bart en Martin haar: 'Je hebt een erg lekker kontje.' Maar net als bij gorilla's ging het niet alleen om de torso's. Erik Mager: 'Om leiding te krijgen gaat het om een mengsel van kracht, diplomatie en intelligentie. Niet in één ruk naar boven willen gaan, maar eerst een stabiele plaats verkrijgen om vervolgens pas carrière te maken. Bovendien werkt onderwerpingsgedrag goed voor de acceptatie van de rest in de groep.'

Dat laatste gold voor kok Willem, en later voor de te voorschijn getoverde Mona, die snel aanbood om Ruuds rughaar te scheren. Zij had op tv al de grappen gehoord over het oerwoud op de rug van deze 'natuurmens'. Het fysieke gedrag vertoonde de meeste overeenkomsten met apen. In het normale leven on-

derhouden mensen tientallen, honderden relaties. Het bepalen van hun eigen positie hierin kan alleen gebeuren door observeren en praten. In een kleine apenkolonie gebeurt dit door lichamelijk contact, het bekende vlooien. Het onophoudelijke geknuffel van Ruud was ook verzoeningsgedrag, om iedereens maatje te worden. Maar ook de deelnemers die hadden besloten zichzelf geheel onder controle te houden, zoals Karin, hielden dit nog geen maand vol, en zochten iemand op met de veiligste aaibaarheidsfactor.

De mens is geen dier. Observatie van gorilla's mocht wel leren dat vrouwen altruïsten moeten zijn, en dat de jongeren er zijn om een beetje leven in de brouwerij te brengen tegen de verveling, de Veronica-dames in het gezelschap – Tara, Sabine en Bianca – waren dat niet echt van plan. Ze hebben het wel geweten. Ook op het verlies van een van de groepsleden werd eender en anders gereageerd. Apen wachten op de verdwenen gorilla, of zijn er nog dagen naar aan het zoeken. Dat gebeurde na het vertrek van Tara geenszins. Op enkele imitaties – 'Ik hé gewoon sin in cola!' – en een paar mannelijke verzuchtingen over haar priemende 'stereotepels' na leek ze vrijwel meteen vergeten.

Het verschil met het vertrek van Martin was levensgroot. Ruud baalde omdat Martin zijn maatje was geworden 'ennu ben ik 'm kwijt'. De sfeer verslechterde, men zweeg erover alsof ze hadden afgesproken het er niet meer over te hebben. De reden was duidelijk. Tara was vrijwillig vertrokken, de groep had Martin zelf als eerste verwijderd. Het schuldgevoel erover was groot. De gevoelige praatjes die ze er achter de dubbele deur van de Dagboekkamer over hielden, toonden aan hoe moeilijk in de mediawereld het verschil tussen oprechtheid en hypocrisie nog te onderscheiden is. Na hun vertrek bevestigden deelnemers dit fenomeen. De vrijwillig vertrokken Bianca: 'Wanneer er iemand binnenkomt, voel je de sterkte van een groep. Wanneer iemand weggaat, gebeurt het omgekeerde. Dan valt de groep uit elkaar.'[14]

Mona, die zelf achteraf spijt had van haar verlate toetreding omdat het haar niet lukte geaccepteerd te worden: 'Als je erin

komt, ga je je aanpassen aan de sfeer. Er hangt een echte groepssfeer en die is een beetje gelaten. Als iemand weggaat, past de groep zich heel snel aan de nieuwe situatie aan.'[15] Dat laatste bleek uiteindelijk niet het geval.

Hoeveel aloude psychologische en sociologische mechanismen er ook te zien waren, en de belangrijkste zullen we nog tegenkomen, de aanwezigheid van de camera's in de groep leidde tot de grote verstoring ervan. Alleen in doodsnood verliest de mens het besef van de ander. En ook de werkelijkheid buiten het huis bleek in het volle Nederland niet uit te sluiten. Men kon het getoeter van brommers, scooters en auto's horen, en later ook het gebrul van mensen buiten de schutting. Toen het programma een hype werd, kwamen er steeds vaker vliegtuigjes over met spandoeken erachter: 'Bart, gun ze een kat' of, voor kipfanaat Ruud: 'Pollo Hou Vollo Fam+ Friends'. En de concurrent om nationale aandacht, tv-presentator Willibrord Fréquin, probeerde met een parachute in de tuin te landen. De bewoners vroegen, op dringend verzoek van *Big Brother*, voor de camera het publiek hun 'meer privacy' te gunnen.

Het normale groepsgedrag-in-isolement werd van meet af aan verstoord door de camera, dat was immers ook het experiment. Men probeerde er het beste van te maken, om te overleven als groep. Zo besloot men, wijzer geworden van de scheve blikken, roddels en het eigen schuldgevoel bij de eerste nominatie, de volgende keren te vertellen wie ze hadden voorgedragen voor vertrek, en waarom. Dat zou weer tot nieuwe conflicten leiden, maar het was een verstandig besluit.

De camera bleek al snel het omgekeerde effect te hebben van wat de makers hadden bedoeld: jacht op privacy en grote angstvalligheid waarmee de meesten hun persoonlijkheid tentoonspreidden om de populairste te worden. Ze waren geselecteerd op hun toegedichte rol en op hun eigen, bijzondere verleden, in de hoop dat ze daarover hun verhaal zouden doen. Dat gebeurde zeer schoorvoetend. Van sommigen die voortijdig vertrokken – Martin, Sabine, Bianca, Mona, Cyrille en Anouk – vernam de kijker niet meer dan oppervlakkige persoonlijke dingen. Bij som-

migen van hen was het de vraag of ze wel diepere gronden hadden dan het verlangen bekend te worden, toch was de oppervlakkigheid van de conversatie doorgaans opvallend. 'De muren hebben hier oren', was een veelgehoorde term van de bewoners. En aan het zoemen van de camera's kon men na verloop van tijd tamelijk goed afleiden wanneer men gevolgd werd.

De grootste verstoring van het isolement kwam al op dag 16 met de eerste nieuweling, Mona. Het eerste wat ze vertelde was dat Ruud een fanclub had, met T-shirts en Ruud-shampoo en al. 'Je bent echt ontzettend populair.' Ruud ging uit zijn dak, de overigen, vooral Bart en Bianca, konden hun jaloerse blikken niet verbergen.

Tegelijkertijd versterkte dit nieuws van buiten ook de opzet van het programma: wie doet het meest zijn best om populair te worden? Ze gingen inderdaad steeds meer gedrag vertonen waarvan ze verwachtten dat het publiek het zou waarderen. Nadat Mona de tussentijdse populariteitsstand had verteld, zei Ruud tegen Bart: 'Je moet het lekker spannend houden met Sabine. Da's leuk voor het programma.'[16] Een paar dagen later gebeurde dat inderdaad. Ze lagen te zoenen in bed, ook al bracht Sabine intussen uit: 'Stomme situatie, Jezus Christus. Ik trek dit gewoon niet met die camera.'[17] Het gebrek aan privacy brak uiteindelijk de meesten op.

Vooraf had het merendeel verklaard zichzelf in het gesloten huis te willen leren kennen en tegenkomen, eenmaal in dat huis gaven ze meermalen te kennen, en zeker na hun vertrek, dat zij zichzelf niet konden zijn. Bianca op dag 40: 'Het valt me mee dat ik met zo veel mensen in een kleine ruimte kan leven. Maar toch krijg ik het gevoel dat ik mijzelf mis. Ik kan hier niet mezelf zijn.' Maurice zei hetzelfde. En zelfs Ruud, die in staat was om ook voor de camera te masturberen als hij daarmee had kunnen winnen, miste diverse malen 'zijn eigen zelf', 'gewoon lekker met Trudy en de kinderen het bos in, de kroeg in en naar NAC gaan'.[18]

Bijna alle bewoners die al te openhartig gedrag vertoonden, dat wil zeggen openhartige oordelen gaven over de ander, gin-

gen ten onder – Willem, Tara, Bianca en Sabine. Dit lag meer aan het feit dat ze blijkbaar niet anders konden, dan aan de opdracht van *Big Brother* om zo eerlijk mogelijk te zijn, dat was voor hun éigen verhaal bedoeld. Totale openhartigheid is in een groep niet mogelijk. Net zoals liefde snel kan omslaan in haat, kan totale eerlijkheid er snel toe leiden dat hier met geweld een einde aan moet worden gemaakt. De Balkan heeft bewezen wat er in bepaalde omstandigheden kan gebeuren als de gekte toeslaat, en men zich overgeeft aan eerlijke, primaire gevoelens. Dat had de groep in het *Big Brother*-huis heel goed begrepen.

Ze wisten dat ze op televisie waren. Ze wisten alleen niet precies hoe, omdat ze zichzelf niet konden zien. Dat konden alleen de nieuwelingen vermoeden, die van de reservebank waren geplukt om het programma op te peppen. Zo zei Anouk na binnenkomst halverwege het programma: 'Net liep ik in de tuin en keek even naar binnen. Als je dan door het raam kijkt, lijkt het net weer alsof je het op televisie ziet. Dat is heel raar.'[19] Wat die groep daarbinnen betrof, geloofde ze toen al dat haar hetzelfde zou overkomen als Mona voor haar: dat ze er niet tussen zou komen.

De interne en externe terreur

Normaal gesproken gaan mensen die gedwongen zijn samen iets te ondernemen elkaar vanzelf wel aardig vinden, omdat ze wel moeten voor het welslagen van de onderneming en hun eigen overleving. In het *Big Brother*-huis dienden hiertoe de weekopdrachten – puzzel maken, 3000 ballonnen opblazen, midgetgolfen, acrobatische kunstjes leren, kerstboom knutselen van lego. Als deze lukten heerste er tevredenheid, als ze mislukten viel men in depressie terug, zeker degenen die verantwoordelijk waren voor de mislukking. De meeste deelnemers zeiden na afloop dat ze, ondanks alles, toch veel plezier met elkaar hadden beleefd.

Hoewel ze vaak tot diep in de middag in bed bleven liggen,

was er veel tijd over om aan de opdracht van de grote baas te voldoen: voor spannende, soap-achtige 'mensen-televisie' te zorgen. Het individuele dilemma tussen voorzichtigheid of openhartigheid werd vergezeld van het dilemma tussen het overleven als groep en het verzorgen van een aantrekkelijk programma waarvan ze elke dag het script goeddeels zelf mochten schrijven. Het groepsmechanisme won. En daarmee de disciplinering van de leden.

Na enkele dagen was duidelijk wie de leiders van de groep waren: Karin, Willem en Ruud, de oudere garde dus die zelf kinderen had. De jongeren mochten, net als in de apenkolonie, af en toe voor wat extra leven in de brouwerij zorgen. Sommigen slaagden daar geen moment in, zoals Tara. Die dacht dat ze honderd dagen lol gingen trappen, en had niet eens een boek meegenomen. Ook Sabine en Bart dachten zo. Bart zei: 'Al dat serieuze gepraat. Het is hier voor het eerst in mijn leven dat ik word geconfronteerd met mensen die niet alleen voor de lol leven.'[20] De conversatie werd dus niet, zoals het beroemdheden betaamt, een veldslag van vooral beledigende geestigheden. Alleen Bart, Sabine en na haar Anouk waren geestig, en tegenover elkaar uitdagend jennend. In het begin was Bart jarig, hij kreeg een boek. Sabine: 'Kun je volgende week lezen als je weer thuis bent.' Net als Tara weten zij het feit dat zij de eerste tijd moeilijk lagen in de groep, eraan dat zij een heel ander soort humor hadden dan de rest. Tara nadien: 'Ik werd gek van dat harmonieuze. Nee, ik kan niet zeggen dat ik echt gelachen heb. Ik vond een paar personen zelfs ronduit schijnheilig.'[21]

Groepshumor was er ook nauwelijks. Ernst was troef. Ook bij de karikaturale figuur Ruud. Over zichzelf, maar vooral over wat hoort en niet hoort. Het permanente roken bijvoorbeeld. Karin maakte er opmerkingen over, *Big Brother* sprak hen erop aan. Omdat dit in de tv-werkelijkheid nu eenmaal niet meer mag bestaan, en omdat de niet-rokersvereniging Clean Air Nederland heftig protesteerde tegen de 'schokkende beelden van stuitende tabakspropaganda' en eiste dat de gemeenschappelijke ruimte rookvrij zou worden.[22] Tegen de buitensporige hoe-

veelheid onthullingen van Ruud over zijn seksleven werd door een enkeling als Karin wel geprotesteerd, hiertegen bleek geen kruid gewassen te zijn. Men slaagde er alleen in het aantal knalharde winden van deze 'natuurmens' te verminderen.

Wie zich profileerde met afwijkende meningen, of directe confrontaties opzocht, werd daarvoor beloond met de nominatie om te worden verwijderd. Na een maand nomineerde Ruud Karin en Sabine: 'Ik ben hun geklaag tijdens het eten, dat er niet genoeg is, gewoon zat.'[23] Aanpassing was de leuze, fatsoen zonder stiekemheid. De grens tussen fatsoen en hypocrisie was moeilijk te trekken. Over het door Bianca gebakken krentenbrood riepen ze in haar bijzijn 'heerlijk!' 'Gatverdamme!' giechelden ze achter haar rug. Na een week of vier, toen zich allang kliekjes gelijkgezinden hadden gevormd, namen ook het geroddel en de verdenkingen toe. Bart miste vier pepermuntjes, Sabine verdacht Bianca ervan haar sigaretten op te roken.

De ernstigste fout was afzondering van de groep. Toen er eindelijk een cd-speler werd gebracht om even voor wat muzikale afleiding te zorgen, en Bart en Sabine ook toen samen in bed bleven liggen, werden ze daarvoor met nominaties door de rest afgestraft. Ze lieten te weinig van zichzelf zien, aldus Bianca. 'En als het over een tijdje moeilijk wordt, dan heb ik toch liever mensen die ik goed ken.' Karin: 'Ik weet gewoon dat ik niks aan ze heb in barre tijden. Ze laat Ruud gewoon met een bloedende vinger zitten. Ze kan niet tegen bloed. Daar win je geen oorlog mee.'[24] De spanning was tijdens die eerste nominaties te snijden. Martin stond trillend van de zenuwen af te wassen, Bart kon geen hap van het eten door zijn keel krijgen.

Ook anderen die om andere redenen boven het maaiveld uitstaken, werden daarvoor door de leidersgroep afgestraft. Zoals Bianca. Willem: 'Ze acteert niet, maar het is wel een moeilijke tante.' Er moest volgens haar meer gepsychologiseerd worden, en zelf miste ze het feesten enorm. 'Ik wil eens lekker uit mijn dak gaan.'[25] Zij werd te kinky bevonden.

De kijkers waren de strengste inquisiteurs van de politiek correcte moraal die in Nederland al sinds jaar en dag heerst. Martin

werd onmiddellijk geëlimineerd omdat hij tegen Sabine, op wie hij een oogje had, vertelde dat volgens hem Bart homo was. Sabine werd hardhandig verwijderd omdat ze vond dat een keertje vreemdgaan niet erg was, en die stelling onmiddellijk in de praktijk bracht door met de verliefde Bart te gaan vrijen, omdat haar dit wel een leuk tijdverdrijf leek, ook voor de kijkers.

Reeds voor haar binnenkomst werd Mona niet geaccepteerd. 'Dit is niet eerlijk,' oordeelde de groep. Sabine: 'Shit zeg, die gaan we dus helemaal uithoren over het televisieprogramma. En als het een bitch is weten we in ieder geval wie we moeten nomineren.'[26] Dat eerste deden ze de eerste avond, en ze weigerden haar verder het lidmaatschap van de club, zodat zij een paar weken later, aangemoedigd door *Big Brother*, vrijwillig het pand weer verliet. Hetzelfde zou later opgaan voor 'het opgewonden standje' uit de showbizz-wereld Cyrille, die ze volgens sommige bewoners net als Sabine 'al van hier naar Shanghai' had gehad.

Naar dit mensentype keken de kijkers al dagelijks in de soaps, en daar was men juist op uitgekeken. De groep wilde rust en regelmaat, de kijkers wilden ook een antiturbo-programma waarvan het kenmerk onthaasting was en niet snelheid of namaakopgefoktheid. Met één uitzondering: de eigenzinnige Bart. Die voerde weinig uit in huis, bleef in bed liggen zolang als hij wilde, maar op het gebied van de liefde toonde hij zich de onschuld en trouw zelve.

Na vier weken waren de groepsnormen gevestigd, en werd ook duidelijk hoe groot de disciplinering door *Big Brother* was.

Bianca: 'Je mag hier eigenlijk ook niks. In de gevangenis hebben ze nog een speciaal kamertje waar je af en toe samen...'

Bart: 'Een peeskamertje.'

'Ja, zoiets.'[27]

Ook al waren ze met louter blanke autochtonen onder elkaar, de politieke correctheid eiste dat het bij één mop over een Turk bleef. Op de vraag wat men wel en niet zou uitzenden, had eindredactrice Hummie van der Tonnekreek vooraf gezegd: 'Waar voor mij de grens is? Als iemand iets zou doen waarbij ik me af-

vraag: kan hij of zij nog terugkeren in de maatschappij? Dat heeft gek genoeg niet alleen met seks te maken. Ze kunnen op allerlei gebied uitspraken doen waarvan ik zeg: goh, hoe zou zijn omgeving of de kijker daarop reageren? Iemand kan bijvoorbeeld politiek niet correct zijn. Of iets over derden vertellen dat niet in de haak is.'[28]

Bij het inpakken van de sinterklaascadeautjes voor kinderen in kindertehuizen ontdekten ze dat *Big Brother* zelf wel zo argeloos en achterlijk was geweest om, ongetwijfeld gratis of tegen vergoeding, stripboekjes te leveren. Die bleken over Adolf Hitler en het Derde Rijk te gaan. Ze besloten deze eruit te halen. Ruud gooide er een in de open haard: 'Met die boekverbranding wilde ik een symbolische daad stellen.'[29]

Wisten de bewoners onderling de kleine en grotere irritaties wel te overleven door ze uit te praten of gewoon te verdragen, *Big Brother* zelf liet geen mogelijkheid voorbijgaan om de deelnemers op te jutten tot kwaadheid door hen bijna permanent te pesten en te vernederen. Dit was op internet, waar naast de officiële site al snel honderden sites over *Big Brother* te bezoeken waren, goed te volgen. Al na een paar dagen werd Bianca op de vingers getikt omdat zij vragen stelde die 'tegen de regels' waren. Willem was de volgende die de Dagboekkamer – die 'ruimte voor psychische veiligheid' met die 'knuffelmuur' – in moest om een uitbrander te krijgen. 'Hij is te vrij van mening en onderschat de impact van zijn opmerkingen. Hij moet voortaan beter uitkijken wat hij zegt,' aldus de Veronica-website.[30]

Na enkele dagen moesten ze alle spullen inleveren die tegen de 'huisreglementen' waren: papier, batterijen, een dagboekje met horoscopen. Ze werden bestraffend toegesproken omdat ze van de sinterklaascadeautjes snoepten, Anouk omdat ze in een *Donald Duck* las die ze in moest pakken, Bart omdat-ie zat te schrijven aan de keukentafel, wat alleen in de Dagboekkamer mocht, en nog wel met een sinterklaaspotlood: dubbel in overtreding. Pakjes sigaretten die over de schutting werden gegooid, moesten ze direct inleveren. Bianca achteraf: 'En dat deden we ook nog. Wat waren we gehoorzaam!'[31]

Pas toen de verveling en onderhuidse spanningen en vernederingen omsloegen in openlijke frustratie en sommigen overwogen op te stappen, zoals Ruud op dag 24, besloot *Big Brother* hen ergens mee te belonen. Een zak snoep, een cd-speler voor een uur, en niet de twee uur die ze hadden gevraagd. Of ze werden voor de keus gesteld: drie avonden een film kijken, maar dan vijf dagen op militair rantsoen. Dat wilde zeggen met een weekbudget van minder dan 50 gulden. Het dagelijkse bedrag dat aan eten besteed mocht worden, was drieënhalve gulden.

Na haar vertrek zei Bianca over alle tirannieke willekeur: 'Ik vergelijk het met een dictatuur. In het begin ben je nog wel opstandig, maar op een gegeven moment leg je je erbij neer. Ik merkte dat dat bij mezelf ook gebeurde. Misschien ben ik daarom ook wel weggegaan, omdat ik mezelf ontzettend begon te missen.'[32]

Nadat de weekopdracht om een moeilijke puzzel op te lossen was mislukt, en het weekbudget opnieuw werd ingekrompen, werd men, na een maand, voor het eerst collectief boos. Ze hadden geen zin meer in de opnamesessie voor het *Big Brother*-lied. Ze lieten hun verzet blijken door aan het schrale boodschappenlijstje toe te voegen:

1 We zoenen elkaar niet meer.
2 We zorgen niet meer voor leuke televisie, want we blijven de hele dag in bed liggen.
3 Ruud stopt met in zijn blote leuter te lopen.
4 Ruud maakt geen seksueel getinte opmerkingen meer.
5 Sabine wordt non.[33]

Ze waren verbijsterd over het besluit dat op dag 43 plotseling werd genomen, om twee enveloppen met tien mille neer te leggen, om Mona en Bianca uit het huis te krijgen. Dit viel behalve bij de twee zelf bij iedereen verkeerd. Karin: 'Ik vind dit een misselijke grap.'

Nog misselijker werden ze door een technische blunder waardoor ze, bijna halverwege, het commentaar uit de montageruimte konden horen. Daar gaven de technici en redactiele-

den ongezouten commentaar. 'Kijk, de stress op zijn kop staat er mooi op.' Ze kregen allerhande scheldwoorden naar hun hoofd. Bart vloekte zo hartgrondig dat het in de redactieruimte was te horen, en haastig ging de schuif dicht.

'Als ze me een eikel noemen, ga ik naar huis,' riep Ruud. 'Ze zouden ons toch met respect behandelen?' vroeg Karin. Ze dreigden met opstappen, maar de haastig opgetrommelde hoofdredactie wist hen te sussen. Hoeveel beloftes daarmee gepaard gingen is (nog) niet bekend.[34]

Dat de volgende die zou moeten vertrekken Maurice was, kon iedereen al lang van tevoren zien aankomen. Hij was erin gehaald omdat ie een leuke kop had en leuk kon knutselen. Hij bleek geen babbel te hebben. Veronica-baas Unico Glorie kondigde dan ook al voor de nominatieronde aan die Maurice 'nogal saai' te vinden. 'Die mag er wel uit.'[35] En zo geschiedde.

'Hoe harder wordt geroepen dat het "echte leven" wordt gepresenteerd, hoe grover er wordt gemanipuleerd,' concludeerde *Volkskrant*-recensent Cornald Maas al na de eerste week.[36] Daar had hij gelijk in. Die huisregels werden soms dagelijks verander, al naar gelang het programma het vereiste. Mocht Mona niet met het thuisfront praten, en kregen de anderen slechts indirect berichten en af en toe brieven, toen Anouk iets te vaak uitriep: 'Mijn gevoel zegt mij dat ik moet gaan' – ze miste haar zus, en wilde naar een corpsfeestje – trommelde men haar zus op. Ze kwam 'als herboren' terug uit de Dagboekkamer.[37]

Op een dag haalde de redactie, om te pesten, het restje vis uit de vriezer. Bart: 'Dat is nou typisch *Big Brother*. Wij vragen Anouk en Cyrille niets over de buitenwereld, omdat de redactie dat graag wil. Wij moeten *back to basics*, en zij veranderen de regels gewoon. Dat vind ik diep triest.'[38]

Op een van de weinige eigen creatieve fantasieën die ze uitleefden, het schrijven van het *Big Brother*-lied – een idee van Mona, waren ze nadien helemaal niet trots. Anouk vroeg of ze het zelf hadden geschreven.

Karin: 'Ja, in eerste instantie wel, maar later kregen we een aangepaste versie en daar was helemaal niets meer van onze tekst bij.'

Bart: 'Ze zouden wat dingetjes veranderen. Uiteindelijk is het compleet verkracht.'[39]

De dag erop moest 'de blauwe doos' weer gepakt worden om de conversatie op gang te helpen. De stelling: mijn grootste afgang. Onmiddellijk en unaniem riep men in koor '*Big Brother*! *Big Brother*!' Einde conversatie.

De *hot chair* – een rode plastic stoel – die twee weken later het huis werd ingedragen en waarop ze om de beurt moesten gaan zitten om positieve en negatieve kritiek te ontvangen, werkte geheel averechts. Dat had Bart al eerder gemerkt toen hij tegen Willem zei: 'Jij bent een horecamannetje, en een leraar. Die weten hoe ze aardig gevonden moeten worden.' Willem furieus. Op de hot chair kreeg Ruud van Willem te horen: 'Je schuwt de confrontatie. Eigenlijk ben je een zacht eitje.' Ruud geheel overstuur. Bart waarschuwde, voordat ie op die stoel ging zitten: 'Ik wil zeker weten dat als ik op die stoel zit, er geen dingen worden gezegd waardoor ik voor gek sta.'[40] Ruud was zo overstuur dat hij – mompelend 'het is genoeg geweest, jongens' – zijn spullen begon in te pakken. De live-beelden op de Veronica-website gingen onmiddellijk langdurig op zwart.

Na tweeënhalve maand moest Willem plotseling zijn scheerapparaat inleveren omdat-ie daarvoor de batterijen van zijn zendertje even gebruikte. Nadat hij het ding in de Dagboekkamer had gesmeten, zei hij: 'Ik voel me genaaid en als een klein kind behandeld. Als ik me scheer praat ik toch niet. Hij is gewoon aan het etteren. Ik krijg straf.'[41]

Zelfs Karin, meestal *cool, calm and collected,* riep in de Dagboekkamer: 'Ik heb zin om iets kapot te gooien.' Terug in de keuken zei ze opstandig: 'We gaan vandaag lekker niet schoonmaken' en 'Ik ga met mijn voeten op tafel zitten'. Om haar in huis te houden, werd ze de volgende dag verwend met warm water onder de douche, en later met de belofte dat er nog 'hele leuke dingen' stonden te gebeuren.[42]

Een paar dagen later hadden ze het allemaal gehad met *Big Brother.* 'Bart: 'Je voelt je af en toe zo'n hondje dat een beloning krijgt als hij braaf is.' Ruud: 'Ik voel me ook zo kut. Ik ga daar in

die dagboekkamer zitten om een uurtje muziek te krijgen. Je voelt je een beetje gebruikt. Daar baal ik gewoon van. En ze bekijken het maar met die rode stoel. Ik pleur dat ding morgen over de schutting heen.'[43]

Het surrogaatgezin

'Het BB-gezelschap is een familie-Doorsnee van de volgende eeuw dat zijn eigen script maakt,' schreven Meindert Fennema en Carolien van Dullemen na een maand in *de Volkskrant*.[44] Dat was slechts ten dele waar. Het begon als surrogaatfamilie en werd in de loop van het programma door de bewoners zelf en door de kijkers teruggebracht tot het ideale doorsnee-mediagezin anno 2000.

Als we het zo zien was Tara het knappe, leuke maar toch te domme meisje van hiernaast. Martin was niet meer dan de maat van Ruud, die even welkom was om iets te repareren in huis. Sabine was het verwende nest uit de betere buurt op wie zoonlief Bart helaas verliefd was geworden. Bianca de dochter die een postfeministische tik van de molen leek te hebben gekregen, die voortdurend iedereen vertelde hoe burgerlijk zij wel niet waren en wat er verder allemaal niet deugde. Een Russische onderzoeker van het gelijktijdig in Moskou plaatshebbende ruimtevaartexperiment, waarbij vier mensen 240 dagen in een metalen cilinder zitten opgesloten, noemde 'de feministische vrouw' in zo'n groep 'een ramp'. 'Niet dat hij iets tegen vrouwelijke ruimtevaarders heeft, integendeel, ze moeten alleen niet proberen eeuwenoude rollenpatronen te doorbreken. Of ze stellen zich op als de moederfiguur, of als het jongere zusje.' Hij had een vrouw meegemaakt die in die cilinder beide rollen zou hebben vervuld: 'Ze verzorgde de Russische crewleden en liet zich bewonderend over hen uit. In ruil daarvoor werd ze volledig geaccepteerd.'[45] Dat weigerde Bianca, en na haar verloren ruzie met Bart om een kat in huis te nemen was het exit voor Bianca.

Nadat al deze mensen, en de te ordinair bevonden buurvrouw Mona, uit het huis waren verdwenen, bleef er een gezin over. Met Willem als vader, Karin als moeder, Maurice als moeders lievelingszoontje en Bart als de puber die maar niet volwassen wilde worden. Ruud was de rare oom, de fliereﬂuiter met zijn gitaar en seksverhalen, leuk om een weekje over de vloer te hebben om de huiselijke verveling te verdrijven.

In deze samenstelling was de groep het sterkst, zo sterk dat men nauwelijks meer over het geld sprak, men zelfs zei het geld niet meer belangrijk te vinden, en zich superieur toonde tegenover de pesterijen van *Big Brother*. Iedereen had zijn rol, iedereen was tevreden, ook op de dagen dat ze van verveling maar weer iets gingen knutselen, en het 'Mag ik de schaar?' ongeveer het enige geluid was dat werd vernomen in het huis. Moeder Karin maakte de dienst uit. Ze schudde iedereen 's ochtends uit bed, en wilde dat ze vroeger naar bed gingen. 'Het is hier niet zoals in mijn eigen gezin. Ik kan hier niet alles voorschrijven, maar ik vind dat er meer uit onszelf moet komen. We lijken af en toe wel een stelletje bejaarden. We maken ons nu in feite te afhankelijk van *Big Brother*.' Willem gaf toe dat het af en toe op het asociale af was, opstaan van tafel als de anderen nog bezig waren en zo. Maar hij was het helemaal eens met Ruud, die zei: 'Ik heb hier mijn innerlijke rust gevonden. Ik voel me als een vis in het water.'[46] Het ideale doorsnee-mediagezin was gevestigd.

De aankondiging, een week later, dat er twee nieuwe dames zouden komen om de boel op te peppen, werd dan ook met afschuw aangehoord. Ruud: 'We barricaderen de deur gewoon.'[47] De dames Cyrille en Anouk kwamen toch en Ruud kreeg 'een dip': 'Ik heb er echt van genoten dat we met zijn vijven waren. Je wist wat je aan elkaar had. Ik heb het gevoel dat we helemaal opnieuw moeten beginnen.' Maurice: 'Je merkte gewoon dat je met zijn vijven meer jezelf werd.'[48] Karin: 'Het is een traumatische ervaring, die meisjes erbij. De mensen zullen wel denken, word je daar nou depressief van? Maar doordat je wereld zo klein is geworden, gooit het alles overhoop.'[49] Dat de mannen

geen aandacht meer voor haar hadden, en onmiddellijk weer in ontbloot bovenlijf gingen rondlopen – ook 'haar' Maurice –, zorgde voor haar eerste grote crisis.

Na het snelle vertrek van de zingende, handopleggende en tarotkaart-lezende Cyrille herstelde de gezinssituatie zich enigszins. Corpsstudente Anouk kon men, hoe goedgebekt ze ook was, straal negeren. Soms was ze zelfs welkom als mikpunt om alle onderlinge frustraties, die door de aanwezigheid van de camera niet al te luid konden worden geuit, op af te reageren. Het leidde tot enige pittige dialoogjes, want corpstudenten zijn erop getraind het laatste woord te hebben, en de vrouwen onder hen, zoals de 'seksloze' Anouk, hebben het net zo makkelijk en ruw over seks als fabrieksarbeiders als Ruud. Iedereen verloor in het *Big Brother*-huis gewicht, van de stress en het weinige eten. Sommigen vielen zelfs sterk af. Op een ochtend zei Ruud: 'Ik ga naar de honderd.' Anouk: 'Met aftrekken?' Daar werd zelfs Ruud even stil van, net zoals Bart, die te horen kreeg: 'Weet jij op wie jij lijkt? Op die eend van Calimero. Zo, dat moest ik even kwijt.'[50] Na haar drie weken *Big Brother* zei Anouk: 'Ik zag Bart als een klein, irritant pestbroertje, waarmee ik veel lol heb gehad.'[51]

Wellicht kwam het door de aanwezigheid van de scherpe Anouk, het nichtje dat uit die heel andere wereld dan zijzelf kwam, dat de irritaties in het gezin soms een verbale uitwerking van niveau kregen. Eén conversatie is te mooi om weg te laten, omdat deze niet alleen de knusheid van dit jaren-vijftiggezin weergeeft maar ook de opflakkerende frustratie die de terreur van de intimiteit met zich meebracht in die tijd zonder televisie en uitgaansmogelijkheden, toen 'geluk nog heel gewoon was'. Harold Pinter of John Osborne had deze scène geschreven kunnen hebben:

Mise-en-scène
De vijf zitten of hangen in of rond de zithoek, lezend, breiend, plakkend. Bart ligt languit op de bank.
KARIN 'Je moeder doet toch ook dat soort dingen, of niet?'

BART 'Nee.'
KARIN 'Dat kan ik mij niet voorstellen.'
MAURICE 'Je hebt geen molton?'
BART 'Ik heb geen molton.'
KARIN 'Dat vind ik zielig.'
BART 'Sjonge, sjonge, sjonge, waar is zo'n molton nou helemaal goed voor?'
KARIN 'Dat hebben we al uitgelegd.'
BART 'Hartstikke leuk.'
MAURICE 'Omdat jij gelukkig niet transpireert.'
BART 'Wat is nou het eerste elke ochtend wat je doet als je je bed uit komt?'
MAURICE 'Luister nou eens naar Karin. Karin, hoeveel liter vocht verlies je op een nacht?'
KARIN 'Anderhalve liter.'
BART 'Het eerste wat je...'
KARIN 'Anderhalf liter vocht verlies je elke nacht. Dat moet geabsorbeerd worden door je matras, door je molton, je lakens en door je dekbed. Hoe minder er in je matras komt, hoe beter het is. Die kun je bijna niet wassen. Dus zorg je dat er een molton om gaat die het vocht absorbeert.'
BART 'En vervolgens laat je dat ding een maand liggen, dan heeft dat toch nog geen...'
KARIN 'Dan vervang je dat, net als de rest van je bed. Waarom ben je dan zo tegen een molton. Wat is het nut van de energie om je daartegen te verzetten?'
BART 'Het gaat mij gewoon om het feit dat ik al jaren niks geef om hetgeen waarop ik slaap. Zolang ik er maar geen last van mijn rug door krijg, vind ik alles prima.'
KARIN 'Maar wij vinden het vies.'
BART 'Dat ik niet op een molton slaap? Je hoort het niet, je ziet het niet, het eet geen brood, loopt niet in de weg. En dan: het is niet mijn eigen bed.'
KARIN 'Ook daarom. Je doet voorzichtiger met andermans spullen.'
WILLEM 'Een slopie...'

BART 'Er wordt al genoeg gesloopt. Krijg ik dat ineens wel allemaal voor mijn kiezen? Kijk eens naar de muur, joh. Het is nog maar veertig dagen.'
KARIN 'Dit moet weer opnieuw gebruikt worden, hoor, dit huis.'
BART 'Als ze dat doen maken ze een grote vergissing.'
ANOUK 'Hé, coole kerel!'
KARIN 'Goed, je hoeft je er vanaf donderdag geen zorgen meer over te maken.'
BART 'Want dan ben jij weg.'
KARIN 'Wie weet.'[52]

Na het vertrek van Anouk zei Maurice: 'Het heeft geen zin gehad dat Anouk en Cyrille hier zijn geweest.'[53] Voor het vijfhoekige gezinsbastion misschien niet, maar voor de kijkers wel. Men wilde weliswaar niet dat dit mediale gezin veel boeiender was dan hun eigen leven, maar zeker niet saaier. De intense behoefte aan oordelen over andermans gedrag was al vanaf het begin gebleken, en bleek met de twee nieuwelingen weer even bevredigd te kunnen worden.

Virtueel hooliganisme

Onder de internetters vormde *Big Brother* het eerste gezamenlijke gespreksonderwerp van deze virtuele gemeenschap. Diepzinnige commentaren met psychologische karakterschetsen van de deelnemers waren er wel, maar het overgrote deel van de honderden sites werd gevuld met instant-commentaar zoals dat op de voetbaltribunes is te horen, inclusief, zoals het hoort, veel verbaal hooliganisme: de ene fanclub tegen de andere. De internetters vormden wellicht geen representatieve afspiegeling van het kijkerspubliek. De creativiteit van de internetters was een stuk groter, er verschenen tal van cartoons, en het elkaar dagenlang opschroeven in enthousiasme en verontwaardiging ontbrak in de meeste huiskamers. Op internet was *Big Brother* een middeleeuws schouwspel met een schreeuwend

publiek dat joelde en floot. De taal die hierbij gebruikt werd, maakte van de roddelbladen kwaliteitskranten, van cabaretiers als Youp van 't Hek en Hans Teeuwen beleefde, bleue tieners.

Alle moppen over domme blondjes werden van de dommeblondjes-sites gekopieerd en van de naam Sabine voorzien, toen zij het had verbruid. Tara en Sabine waren de lievelingen van de internetters toen ze nog in het huis zaten. Op de dag dat zij vertrokken brak onmiddellijk de pleuris uit, en konden zij geen goed meer doen. Van 'bitch' Sabine verschenen gemonteerde seksfoto's op het net, veelal voorzien van de naam 'Auping' of 'Tilburgs matras'. Omdat zij het Leidseplein zo miste, en vele internetters iets tegen Amsterdam hebben, verschenen ellenlange woordenlijsten met het woord Tara: Taranoïa, Tarampoline tot MiTarajeur, Taram, Taracetamolletje, Taraplu, allemaal wapens om dit soort 'domme Amsterdamse wichten' van het lijf te houden of hen uit de weg te ruimen. 'AchTaraan, daar waar ze hoort, op dat klote Leidseplein.' En nog honderden meer. Cyrille werd direct 'Cruella de Vil' gedoopt, 'wat een muts zeg!' terwijl de termen voor de Amsterdamse Mona alle zo'n beetje hierop neerkwamen 'wat is het verschil tussen Mona en een Nijlpaard?' Van de deelnemers die op internet, maar vooral ook in de roddelpers, door het slijk werden gehaald, reageerde alleen de familie van Mona, gesteund door AT5, met een tegenactie: 'Steun Mona, de gezellige en spontane Amsterdamse deelneemster aan *Big Brother*.'[54]

Misschien werd er op internet heftiger gereageerd dan elders, ook jegens de programmamakers van Veronica. Op het net hadden de freaks snel alle manipulaties van de makers door, wist men vaak al op de middag voor de bekendmaking de naam van het nieuwe slachtoffer, en wist men door eigen peilingen heel goed te voorspellen hoe de race zou verlopen.

Op internet was het eerst te merken dat *Big Brother* Nederland niet alleen verenigde, daar werd ook het eerst de trend zichtbaar dat de bewoners de aloude tegenstellingen in Nederland, sociaal én regionaal, weer activeerden. *Big Brother* werd een multimediale herhaling van het aloude spelprogramma dat

de NCRV-tv decennia eerder langdurig en met groot succes had uitgezonden: *Zeskamp*. Daarin namen dorpen het, zaklopend en kruipend over ingezeepte glijbanen, tegen elkaar op, onder gejoel en gejuich van de mededorpsbewoners.

De nooit in het nationale afgestorven strijd tussen de regio's en de sociale klassen zagen we in het huis terug. De werklozen tegen de corpsstudente, de laatste verloor. Alles wat te rijk was – Sabine, Karin en Anouk – werd weggestemd. Alles wat té arm-etierig was – Mona – eveneens, al mocht Ruud, die in Almere voor het eerst in zijn leven een duizendje zag, blijven. Al snel kwamen de fanclubs naar Almere. NAC-supporters voor Ruud, het Bosnië-bataljon voor Bart, en zelfs het Thialf-orkest voor Willem toen die tegen het einde uit de modder moest worden gehaald waar de kijkers en vooral de makers hem hadden ingetrapt. Op internet woedden daarnaast hele veldslagen. De intellectuelen maakten korte metten met Ruud, alle niet-Amsterdammers met de hoofdstad.

Kees Schuyt stelde in een van zijn *Volkskrant*-columns dat het gebruik van drie- en vierletterwoorden in de samenleving exponentieel toeneemt.[55] En dat 'de schreeuwtaal' in opmars is. Dat gold zeker voor vele internetters over *Big Brother*. In het huis zelf was de taal op die van Ruud na, die alles kut of klote vond, en Sabine, die of alles gaaf of te gek, of alles kut of shit vond, zeer gematigd. Ook op dit terrein was de terreur van de braafheid uiteindelijk sterker dan de drang om 'grenzen te verleggen' en 'gewoon jezelf' te zijn.

Het *Big Brother*-gezin stortte in met het vertrek van Maurice. Over hem rouwden weinigen, behalve Karin, die in haar tweede grote crisis terechtkwam. De krachtige vijfhoek was gebroken, het werd uitzitten geblazen, bij het kampvuur dat dag en nacht brandende moest worden gehouden, bij de lego-blokjes voor de kerstboom. Het nominatiesysteem verbrak de tijdelijke eenheid van de groep. Na het vertrek van Maurice, en zeker met het vertrek van Karin, was het programma eigenlijk al afgelopen.

De mannen bewezen wat sommige vrouwen na het vertrek

van de *Big Sisters* tegen *De Telegraaf* zeiden: 'Mannen houden het langer vol omdat ze er helemaal niet mee zitten om drie maanden op een bank te hangen.'[56] Maar ook dat bleek uiteindelijk niet helemaal waar. Ook zij konden het hangen op de bank niet volhouden. Door de opgelaaide onderlinge competitie, door het totaal uitgebluste elan, en door het feit dat Willem tot verschoppeling was uitgeroepen, en daarom nog slechts als een halve dooie in de badkuip kon hangen. Alleen Ruud bleef opgewonden praten over wat hij met de hoofdprijs zou doen. Jongeling Bart werd tussen deze twee ouderen, net als in de beginperiode, weer meer de outsider. Hij hief zijn slogan 'ouwe lullen moeten weg, ouwe lullen moeten weg' weer aan. En met succes.

Het rollenspel

De tijdelijke groep als basis, ontwijking als norm. Wat Schuyt 'de geboorte van een grondwet' noemde, werd in het *Big Brother*-huis grotendeels bewaarheid. In groepen ontstaat nog altijd een groepsmoraal die de overleving ervan mogelijk maakt. Het morele verval dat volgens vele sombere schrijvers van hoofdartikelen en oudejaarsoverzichten, en ook volgens Francis Fukuyama, in zijn nieuwste boek *The Great Disruption,* inmiddels overal zichtbaar is met noodlottige gevolgen voor de sociale cohesie in de maatschappij, was in *Big Brother* niet te bespeuren. Tenzij hiermee wordt bedoeld dat de mensen uiteindelijk voor zichzelf kiezen, en niet voor de ander. Maar dat was al de conclusie van George Orwells boek uit 1950. En dat geldt niet alleen in een dictatuur, maar in elke samenleving.

De waarde van voorzichtigheid werd bewezen. Zij die dat niet waren, zagen al tijdens hun verblijf in Het Huis of erna hun relatie in gevaar komen of op de klippen lopen, zoals Martin, Maurice en Mona. Mona zei na haar ervaring: 'Na *Big Brother* ben ik veel wantrouwender geworden. Ik houd voortaan altijd een slag om de arm.'[57] Het groepsleven in de publieke media-

wereld bleek niet zoveel anders te zijn dan in de privé-wereld van het gezin thuis. Individueel bleek het, omdat het huis van glas was, een stuk gevaarlijker.

De noodzaak tot voorzichtigheid en aardigheid in een vreemde groep die door *Big Brother* op tv werd bewezen, wordt indirect gestaafd door het recent verschenen proefschrift *Gemengde huwelijken* van Dienke Hondius. Gemengde huwelijken, religieus of raciaal, lopen groter gevaar in echtscheiding te eindigen. De kerkelijk gemengde paren zeiden veel later dat ze beter niet zo nieuwsgierig naar de ander hadden kunnen zijn. 'Ontwijking van confrontaties was voor hen bepaald gezond geweest.' Haar conclusie: 'Hoe onvermijdelijker de interactie, hoe noodzakelijker het afstand houden. Zonder ontwijking geen aanvaarding.'[58]

Big Brother maakte ook de drang zichtbaar om in de ogenschijnlijk uiteenvallende maatschappij nieuwe verbanden te scheppen. Dat dit niet alleen in gezinsverband gebeurt is duidelijk. Ruud: 'Ik ben erachter gekomen dat je omgeving, je familie en de vrienden die je hebt, je maken tot wie je bent.'[59] Hetzelfde zei Anouk voor haar vertrek: 'Ik ga met één gedachte naar huis, daar ben ik wel achter gekomen. Je vrienden maken je echt. Je wordt gevormd door de mensen waar je mee omgaat.'[60] Nu is dit niet zo verwonderlijk voor een lid van de supportersvereniging en evenmin voor een lid van een studentencorps. Maar ook Bart, de zogenaamd bewuste outsider, miste behalve Sabine vooral zijn vriend Tim.

Na tien weken zei hij wel stoer: 'Nu heb ik nog niet het idee dat ik ben opgenomen door de groep. Ik heb nog het idee dat ik erbuiten sta. Het maakt me niet uit of ik bij een groep hoor of niet.'[61] Maar er klonk teleurstelling door in zijn stem. Misschien werd Bart tot winnaar uitgekozen door het Nederlandse publiek omdat hij ook als representant kan worden gezien van de postmoderne samenleving. Maar of deze jeugd, te midden van de technologische en mediale revolutie en te midden van al die zogenaamde individualisering, zoveel anders is geworden dan vroeger mag worden betwijfeld.

In 1959 publiceerde Johan Goudsblom de samenvatting van zijn enquête over idealen, normen en waarden onder jongeren van 18 tot 30 jaar, een leeftijdsgroep waarover sinds de oorlog zo veel zorg bestond onder de elite. Zijn conclusie luidde: 'Ze zijn nuchter, redelijk en reëel. (...) Stoute plannen, grootse visioenen hebben zij niet. (...) Hun dierbaarste ideaal is wat geluk in vrede en vrijheid, en, als het kan, een huis. Als de ouderen geen rare dingen doen, zullen de nieuwe volwassenen onze samenleving waardig voortzetten.'[62]

Eind 1999, veertig jaar later dus, verscheen het boek *Het patatpantheon* met een soortgelijke maar veel beperktere enquête onder hedendaagse jongeren in dezelfde leeftijdsgroep. De samenstellers trokken deze conclusies: 'Waar ze vooral wakker van liggen zijn persoonlijke dingen. Verdien ik wel genoeg om een gezin te kunnen onderhouden? Wordt Feyenoord wel kampioen? Neem ik niet te veel verantwoordelijkheid op me? Raakt mijn kind later niet aan de drugs?' Idolen hebben ze niet meer, of de bewondering wordt heel dicht bij huis gezocht: 'mijn moeder', of 'oom Erik'. 'Ten opzichte van elkaar tonen ze weinig interesse.' Dit laatste is echter maar betrekkelijk. 'Verder geldt voor de mensen in dit boek dat ze allemaal ervoor hebben gekozen om bij een groep te horen (...) De deelname aan die groep heeft echter iets vrijblijvends. Het laat zich vergelijken met inloggen op internet: je neemt een identiteit aan en neemt even deel aan iets gemeenschappelijks, en als je er genoeg van hebt log je weer uit.'[63]

Big Brother bewees dat de grens tussen eerlijkheid en hypocrisie zeer dun is, dat aangepast gedrag in deze mediawereld niet wordt beloond met de hoofdprijs maar wel de kans op acceptatie en overleving vergroot. Deze wereld breidt zich immers als een olievlek uit over alle sectoren van de samenleving, die met gezinnen en kleine verenigingen (studenten, internetters, sporters) als enig overgebleven vaste kernen, een horizontaal netwerk is geworden van flexibele krachten. Flexibiliteit is, zo bewees het sociale experiment *Big Brother*, steeds meer een vereiste.

De tv-recensent van *NRC Handelsblad*, Maarten Huygen, schreef over de opmars van programma's als *Big Brother*: 'Het schervengericht is in de mode. Elkaar selecteren, niet op grond van vaardigheid of gebleken verdienste, maar op grond van leuk of bij de groep passen. Televisie heeft de omslag van meritocratie naar emotiecratie geperfectioneerd. Zachte criteria voor een harde praktijk.'[64] Hij toonde zich een verklaard tegenstander van deze 'emotiecratie'.

Het is inmiddels wel de harde praktijk, waar veel jongeren die hun weg nog moeten vinden, rekening mee moeten houden. In deze groep jongeren was *Big Brother* ook daarom zo populair, omdat ze konden zien welke rol je moet spelen in kringen buiten je eigen wereldje van vrienden. Zij weten dat de sociale academie ook de harde wereld van het bedrijfsleven heeft veroverd. Veel bedrijven streven naar een cultuuromslag waarin het persoonlijke karakter en de persoonlijke creativiteit de belangrijkste kenmerken moeten worden. Het chemiebedrijf DSM bijvoorbeeld kondigde eind 1999 deze cultuuromslag aan. 'Gestreefd wordt naar meer flexibiliteit van rollen, en met als doel meer uitdaging voor de medewerker.' Het gaat niet langer om de toegevoegde waarde van het product maar van de medewerker: 'Door flexibele rollen toe te wijzen wordt deze ontwikkeling gestimuleerd.' Diploma's zijn niet zo belangrijk meer. 'In het competentiebeoordelingsproces is kennis en kunde slechts één van de 15 competenties.'[65]

Men kan de ontwikkeling naar deze 'emotiecratie' veroordelen en verschrikkelijk vinden, en daar is veel reden toe. De hypocrisie, de voorzichtigheid en de onechtheid die met het mediabewustzijn gepaard gaan, kunnen de authenticiteit, de moed, de creativiteit en de open discussie smoren. *Big Brother* toonde aan dat deze eigenschappen vooral in de beslotenheid van de privé-omgeving veilig tot hun recht kunnen komen. Dat Bart tot winnaar werd uitgeroepen was de uitzondering die de regel bevestigde. De uitverkiezing van deze antiheld tot winnaar bewees evenwel dat de dubbele droom van de moderne mediamens – aanpassing aan het systeem én gelijktijdige rebellie ertegen – nog niet vervangen is

door een totale capitulatie voor een orwelliaanse dictatuur waarin de media, de techniek en vooral het grote geld het geheel en al voor het zeggen hebben.